

coMiesięcznik

styczeń 2022

Polskiego Komitetu Narodowego ICOMOS

Strona | 1

Szanowni Państwo,

W każdym środowisku zawodowym niezwykle ważny jest obieg informacji. Wiedza na temat aktualnych wydarzeń, publikacji, konferencji, działań organizacyjnych, dyskusji, pozwala uczestniczyć w życiu środowiska, dokształcać się i skuteczniej rozwiązywać zawodowe problemy. Obieg informacji podnosi efektywność pracy, służy nawiązywaniu kontaktów, sprzyja konsolidacji środowiska. Obieg informacji stał się szczególnie ważny w czasie epidemii, która radykalnie ograniczyła bezpośrednie kontakty.

Polski Komitet Narodowy ICOMOS uznaje dostarczanie informacji za priorytetowe działanie. Temu służy nasza strona internetowa, „*Biuletyn Informacyjny*”, czasopismo „*Ochrona Dziedzictwa Kulturowego*”, konferencje i zgromadzenia. Jednak te kanały informacji mają ograniczenia, przede wszystkim informacje są selekcjonowane tematycznie i nie mogą być dostarczane na bieżąco.

„*Comiesięcznik*” ma być informatorem Polskiego ICOMOS-u służącym dystrybucji różnorodnych, bieżących informacji na temat ochrony zabytków. „*Comiesięcznik*” ma prezentować informacje zebrane przez członków Prezydium oraz dostarczonych przez nasze środowisko. Informacje mają mieć formę krótkich notatek, uporządkowanych w najprostszy sposób. Aby utrzymać tak intensywny cykl wydawniczy forma nowego informatora będzie skromna, a informacje będą zbierane przez kolejnych członków Prezydium.

Mamy nadzieję, że nowa forma dostarczania informacji będzie przydatna i zyska akceptację naszego środowiska.

Zapraszamy do przesyłania krótkich notek o wszelkich konferencjach, publikacjach, wydarzeniach, które mogą zainteresować nasze środowisko.

Informacje w styczniu 2022 (do wydania na początek lutego) będzie zbierała Pani prof. Monika Bogdanowska z Krakowa – mimero@interia.pl

W imieniu Prezydium PKN ICOMOS

Bogusław Szmygin

KONFERENCJE:

++++++KONFERENCJE++++++

W dniach 21-22 marca 2022 w Berlinie, Berlińska Izba Architektów, we współpracy z ICOMOS Germany i ICOMOS Izrael, organizuje konferencję „**Erich-Mendelsohn Symposium**” poświęconą dorobkowi tego architekta.

Konferencja jest etapem opracowania koncepcji przygotowania międzynarodowej nominacji seryjnej na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO (w Polsce są zachowane obiekty zaprojektowane przez Mendelsona i być może powinny być elementami nominacji seryjnej).

Informacja o konferencji na stronach ICOMOS.DE

https://www.icomos.de/index.php?lang=Deutsch&contentid=153&navid=223&kat_a=Veranstaltungen

B.S.

Strona | 2

++++++KONFERENCJE++++++

W dniach 24-26 maja 2022 w Lizbonie (jest to już trzeci termin, przekładany w związku z pandemią) organizowane jest Międzynarodowe Sympozjum **CONSOLIDATION 2020 Stone Consolidation in Cultural Heritage**,

Celem spotkania jest podsumowanie wiedzy na temat metod konsolidacji zabytków kamiennych oraz wprowadzania nowoczesnych metod monitorowania procesu

konsolidacji jak i skuteczności jego przeprowadzenia w warunkach laboratoryjnych i „in situ”.

Organizatorem spotkania jest Laboratório Nacional de Engenharia Civil w Lizbonie. Powyżej podano adres emailowy, a osobami do kontaktu są J. Delgado Rodrigues i Doria Costa.

Obecnie strona sympozjum nie działa.

JW.L.

+++++KONFERENCJE+++++

Setna rocznica śmierci Maxa Dvořáka

Pośród różnych aktualnych problemów i wydarzeń roku 2021, przemknęła w Polsce niezauważona w środowisku konserwatorskim, setna rocznica śmierci Maxa Dvořáka, który zmarł 13 października 1921. Wspomnijmy, że w setną rocznicę urodzin tego czesko – wiedeńskiego historyka sztuki i konserwatora, Lech Kalinowski opublikował obszernie tłumaczenie jego tekstów, które opatrzył krytycznym komentarzem z zakresu historii sztuki (L. Kalinowski, Max Dworak i jego metoda badań nad sztuką, Warszawa 1974).

Setna rocznica śmierci jednego ze znamienitszych uczestników konserwatorskiej dyskusji doktrynalnej XX w., współtwórcy wiedeńskiej szkoły konserwatorskiej, nie przyniosła na polskim gruncie równie znaczących refleksji i komentarzy. Jednak w szerszej perspektywie europejskiej, rocznica ta została uhonorowana.

Już 15–16 kwietnia 2021 r., w formie zdalnej, odbyła się międzynarodowa konferencja historyków sztuki pt.: ***Oddziaływanie wiedeńskiej szkoły historii sztuki. W setną rocznicę śmierci Maxa Dvořáka***, zorganizowana przez Instytut Historii Sztuki Czeskiej Akademii Nauk. Polskie środowisko naukowe reprezentowali historycy sztuki z Uniwersytetów w Krakowie i Toruniu. (Omówienie por.: Hrdličková Tereza and Murár Tomáš, The Influence of the Vienna School of Art History II: The 100th Anniversary of Max Dvořák's Death: Conference Report. Journal of Art Historiography (25), 2021; <http://epapers.bham.ac.uk/3465/>).

Natomiast równie zdalna i równie międzynarodowa konferencja poświęcona konserwatorskim aspektom działalności Maxa Dvořáka (***International symposium Max Dvořák and the 'Denkmalpflege'***) została zorganizowana przez instytucje związane z ochroną zabytków z Austrii, Czech i Słowacji. Były to Pamiatkový úrad Slovenskej republiky z Bratysławy, Bundesdenkmalamt z Wiednia i Národní památkový ústav z Brna. Planowano sesję w Wiedniu i Bratysławie oraz podróż studialną na Morawy, do miejscowości Hrušovany, gdzie M. Dvořák zmarł. Pandemia zredukowała plany do zdalnej konferencji. W dniu „wiedeńskim” omawiano wkład koncepcji Dvořáka i recepcję jego myśli w Austrii i w Niemczech. W dniu „bratysławskim” skupiono się na realizacjach, od Krakowa, po Kotor i od Bregencji po Bukowinę. Referenci reprezentujący regiony dawnej monarchii habsburskiej, w której Max Dvořák pełnił urząd generalnego konserwatora zabytków (1905 – 1918) prezentowali wpływ jego poglądów na konkretne realizacje konserwatorskie. Materiały z konferencji przeznaczone są do druku, który jest planowany w drugiej połowie 2022 r. Omówienie konferencji por.:

https://www.academia.edu/64506762/Report_of_Max_Dvo%C5%99%C3%A1k_and_the_Denkmalpflege_13_October_2021

(Tomas Kowalski, Report of: Max Dvořák and the 'Denkmalpflege', 13 October 2021, Pamiatki a muzea, nr 4/2021).

A.S.

+++++KONFERENCJE+++++

Nowe wyzwania dla ochrony dóbr kultury

W dniach 5 – 6 listopada 2021 w Krakowie, w Małopolskim Laboratorium Budownictwa Energooszczędnego (Politechnika Krakowska), odbyła się trzecia konferencja z serii „Zabytki i Energia”. Spotkanie poświęcono problematyce: „**Fotowoltaika a obiekty historyczne**”. Reprezentanci branż energii odnawialnej spotkali się z konserwatorami zabytków. Seria referatów i prezentacji nowych technologii była formą dialogu między wymogami cywilizacji i troski o ład klimatyczny, a zasadami ochrony zabytków. Mimo, iż nie sformułowano wiążących ustaleń, spotkanie ukazało min. jak wobec nowych wyzwań poszerza się zakres odpowiedzialności konserwatorskiej oraz pole dyskusji o obliczu i celach ochrony zabytków. Program konferencji:

<http://www.mlbe.pk.edu.pl/index.php/9-uncategorised/283-zabytki-i-energia-2>

A.S.

+++++KONFERENCJE+++++

W dniach 18-19 listopada 2021 na Wydziale Archeologii w Poznaniu odbyła się konferencja na temat: **Ochrona średniowiecznego i nowożytnego dziedzictwa archeologicznego na ziemiach polskich. Potrzeby – działania – efekty**. Była to już XXVII sesja zorganizowana przez Uniwersyteckie Centrum Archeologii Średniowiecza i Nowożytności przy UMK w Toruniu i współorganizowana w zeszłym roku z Wydziałem Archeologii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu oraz Międzynarodową Radą Ochrony Zabytków i Miejsc Historycznych (ICOMOS - Polska).

W ramach konferencji wygłoszono 18 referatów podejmujących zagadnienie ochrony dziedzictwa archeologicznego w ujęciu historycznym, poczynając od tzw. Konwencji Maltańskiej kończąc na dzisiaj obowiązujących aktach prawnych. Analizowano praktyczne przykłady obowiązującego prawa, określając potrzeby dotyczące ochrony konkretnych stanowisk archeologicznych, kierunki podejmowanych działań i ich efektywność.

Konferencja towarzyszyła obchodom pięćdziesięciolecia pracy naukowej Pani Profesor Hanny Kóčki-Krenz, wybitnej znawczyni nie tylko średniowiecznej Słowiańszczyzny ale i także eksperta wielu rad konserwatorskich działających przy instytucjach państwowych. Panią Profesor uhonorowano medalem prof. Leszka Kaisera, którego PKN ICOMOS jest współfundatorem.

JW.L.

+++++KONFERENCJE+++++

Konferencja o architekturze modernistycznej

W Gdyni w dniach 23-25 września 2021 r. odbyła się ósma międzynarodowa konferencja z cyklu „**Modernizm w Europie – modernizm w Gdyni**” zorganizowana przez Miasto Gdynię oraz Wydział Architektury Politechniki Gdańskiej. Patronami byli Narodowy Instytut Dziedzictwa oraz PKN ICOMOS. Konferencja odbywała się w wersji hybrydowej z transmisją na kanale Youtube, na którym nadal można zobaczyć wystąpienia. Obecnie trwają prace nad wydaniem materiałów pokonferencyjnych,

a książki z poprzednich konferencji dostępne są on-line na stronie www.gdynia.pl/zabytki.

Kolejna konferencja z tego cyklu zaplanowana jest na jesień 2023 r.

R.H.

+++++

Strona | 5

PUBLIKACJE:

+++++PUBLIKACJE+++++

Ukazała się publikacja zatytułowana **Warunki, procedury, dokumentacja służące zgłaszaniu dóbr na Listę Oczekujących w systemie Światowego Dziedzictwa UNESCO/na przykładzie Żyrardowa**, Politechnika Lubelska – ICOMOS, Lublin – Warszawa, 2021. Autorami są: B. Szmygin, A. Siwek, A. Fortuna Marek.

Publikacja przedstawia całościowy przegląd procedur i dokumentacji wymaganych w ramach krajowego etapu przygotowania nominacji do wpisania na tzw. Listę Oczekujących w systemie Światowego Dziedzictwa UNESCO. Publikacja może być przydatna dla zarządców dóbr kandydujących na Listę UNESCO oraz Pomników Historii, służb konserwatorskich, wykładowców akademickich zajmujących się tematyką dóbr UNESCO.

Pełny tekst publikacja w formacie PDF dostępny na stronie Polskiego Komitetu Narodowego ICOMOS i Politechniki Lubelskiej :

<http://bc.pollub.pl/dlibra/publication/13998>

B.S.

+++++PUBLIKACJE+++++

W grudniu 2021 r. ukazał się kolejny, 18. tom Lubuskich Materiałów Konserwatorskich, rocznika ukazującego się od 2003 roku staraniem Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Zielonej Górze. Publikacja stanowi jedną z form popularyzacji zabytków województwa lubuskiego oraz problematyki ich ochrony. Czasopismo zawiera artykuły zgrupowane w następujących rozdziałach: Prace konserwatorskie i badania, Archeologia, Regionalia, Varia i Aktualności. Przybliżono w nich wyniki najnowszych badań konserwatorskich i architektonicznych m.in. średniowiecznych kościołów w Borowie Wlk. i w Żarach, a także wieży ratusza w Kożuchowie, dawnej szkoły w Sulechowie i bramy miejskiej w Brodach, ponadto omówiono prace remontowo-konserwatorskie i rewaloryzację zespołu pałacowo-parkowego w Zielonej Górze-Zatoniu (wyróżnienia w konkursie „Zabytek zadbane” w edycji 2020 i 2021) i prace konserwatorskie przy neogotyckiej stolarce okiennej i drzwiowej w kościołach w Sulechowie i Krośnie Odrzańskim. Dwa artykuły poświęcono zabytkowym dzwonom z kościołów w Gościkowie-Paradyżu i Koninie Żagańskim. Przedstawiono również wyniki badań archeologicznych na terenie Parku Tysiąclecia w Zielonej Górze i siedziby obronnej w Tylewicach.

Pełny tekst publikacja w formacie PDF dostępny na stronie Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków:

<https://www.lwkz.pl/web/publication/show/id/31>

B.B.K.

++++++PUBLIKACJE++++++

Stosowanie zasad dotyczących projektowania nowych mostów i wiaduktów kolejowych do oceny nośności istniejących obiektów powoduje nieadekwatne konsekwencje nie tylko kulturowe, ale i ekonomiczne dla Zarządcy obiektów – konieczność wzmocnienia lub rozbiórki zabytkowych obiektów, które mogłyby bez jakichkolwiek robót przenosić dalej bezpiecznie obciążenie użytkowe (rzeczywisty ruch kolejowy).

Strona | 6

Biorąc powyższe pod uwagę, w odniesieniu do istniejących zabytkowych mostów i wiaduktów kolejowych należy zapewnić bezpieczeństwo ich dalszej eksploatacji, a nie zgodność z wymaganiami stosowanymi do projektowania nowych obiektów.

W numerze 3/2021 Vol. 20 kwartalnika "Roads and Bridges - Drogi i Mosty" został opublikowany artykuł podający prosty sposób podejścia do nośności zabytkowych mostów i wiaduktów kolejowych.

Uprzejmie proszę o zapoznanie się z jego treścią.

Przesyłam dwa linki:

- do strony z artykułem

<https://www.rabdim.pl/index.php/rb/article/view/v20n3p217>

- bezpośrednio do artykułu w formacie pdf

<https://www.rabdim.pl/index.php/rb/article/view/v20n3p217/611>

J.R.

++++++PUBLIKACJE++++++

Ukazała się monumentalna książka w serii Ludzie Nauki i Sztuki Torunia, zatytułowana **Jadwiga Puciata-Pawłowska. Moje życie**, wyd. Towarzystwo Naukowe w Toruniu, Muzeum Okręgowe w Toruniu, Toruń 2020,

Pani Profesor spisała pamiętnik, z którego tekst do druku wybrał jej syn prof. Krzysztof Pawłowski, a stroną naukową publikacji zajęła dr Alicja Sarr-Kozłowska. Publikacja liczy 413 stron w formacie A4, jest bogato ilustrowana i opatrzona 1689 przypisami.

Polecam lekturę tej książki, czytając opisy z dzieciństwa i młodości Pani Profesor wracamy do przedwojennej Warszawy, później poznajemy losy wojenne rodziny oraz podczas Powstania Warszawskiego aż po czasy powojenne w Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu.

Po ukazaniu się publikacji „Moje życie” ustanowiona została nagroda im. Jadwigi Puciata-Pawłowskiej dla dyplomatów Wydziału Sztuk Pięknych UMK w trzech kategoriach:

-historia sztuki

-ochrona dóbr kultury

-krytyka artystyczna

JW.L.

++++++PUBLIKACJE++++++

VARIA:

++++++VARIA++++++

W dniu 25 września 2015 r., na Zgromadzeniu Ogólnym ONZ, wszystkie 193 państwa członkowskie ONZ, przyjęły rezolucję „Agendę na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030” zawierającą Cele Zrównoważonego Rozwoju (*The Sustainable Development Goals*).

Strona | 7

Agenda określa 17 Celów Zrównoważonego Rozwoju [SDG(s)] oraz związanych z nimi 169 zadań (*targets*), które mają zostać osiągnięte przez świat do 2030 roku w pięciu obszarach (5 x P): ludzie (*people*), planeta (*planet*), dobrobyt (*prosperity*), pokój (*peace*), partnerstwo (*partnership*). Wśród szerokiego zakresu wyzwań obejmujących cele zrównoważonego rozwoju znajduje się także kultura.

Wychodząc naprzeciw wyzwaniom postawionym w Celach Zrównoważonego Rozwoju ICOMOS, deklarujący wsparcie dla SDG(s), podjął się opracowania specjalnego „poradnika”. Efektem prac jest opublikowany w marcu 2021 r. dokument pt. ***Heritage and the Sustainable Development Goals: Policy Guidance for Heritage and Development Actors***. Zaprezentowano w nim związek dziedzictwa z praktycznie każdym z SDG(s) oraz studia przypadku ilustrujące możliwości wykorzystania dziedzictwa dla realizacji Celów Zrównoważonego Rozwoju.

Link do SDG:

https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/Secretariat/2021/SDG/ICOMOS_SDGs_Policy_Guidance_2021.pdf

J.D.

++++++VARIA++++++

Porozumienie GKZ z Lasami Państwowymi

W dniu 15 grudnia 2021 r. Generalny Konserwator Zabytków, prof. dr hab. Magdalena Gawin, i p.o. Dyrektora Generalny Lasów Państwowych, Józef Kubica, podpisali porozumienie w sprawie współpracy w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego.

Porozumienie, które ma na celu zapewnienie spójnych, wzajemnie uzupełniających się działań na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego na terenach będących w zarządzie Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe, zobowiązuje strony m.in. do szerokiej współpracy i wymiany informacji. Obejmuje takie kwestie jak wspólne projekty i działania edukacyjne i szkoleniowe, a przede wszystkim zapewnienie bezpośredniej wymiany informacji, dotyczących zasobu zabytkowego zarządzanego przez Lasy Państwowe, oraz koordynacji działań. W skali kraju jest to ponad 1700 obiektów wpisanych do rejestru zabytków, a ponadto zabytki włączone do poszczególnych wojewódzkich ewidencji zabytków. Niejednokrotnie są to wyjątkowo cenne obiekty, zlokalizowane przy uczęszczanych szlakach turystycznych, wymagające spójnych działań ze strony właściciela i organów konserwatorskich. Zawarte porozumienie jest efektem wielu lat starań i stanowi podstawę efektywnej współpracy na polu poprawy stanu zachowania i zapewnienia odpowiednich warunków dla dalszego trwania zabytków zarządzanych przez Lasy Państwowe.

K.P.

++++++VARIA++++++

16. sesja Komitetu Międzyrządowego ds. Ochrony Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego UNESCO

W dniach 13-18 grudnia 2021 r. w Paryżu odbywała się online 16. sesja Komitetu Międzyrządowego ds. Ochrony Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego. Polska, która jest stroną Konwencji UNESCO 2003 w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego od roku 2011, zasiada w gronie 24 państw w Komitecie Międzyrządowym na lata 2018-2022.

Strona | 8

Podczas ostatnich 4 sesji Polska wpisała 4 zjawiska z obszaru niematerialnego dziedzictwa kulturowego na Listę Reprezentatywną Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego Ludzkości:

- Szopkarstwo krakowskie w roku 2018
- Kulturę bartniczą w 2020 r.

oraz w roku 2021:

- Sokolnictwo – żywa tradycja ludzkości
- Tradycja dywanów kwiatowych na procesje Bożego Ciała.

Najnowszy wpis w Polsce dotyczył tradycji układania dywanów kwiatowych w parafii Spycimierz, gmina Uniejów, woj. łódzkie. „Spycimierski dywan kwiatowy” usypywany jest najczęściej z kolorowych płatków oraz całych kwiatów ogrodowych i polnych. Wzory i formy ich wykonania każdego roku różnią się od siebie i zależą od inwencji autorów danej kompozycji. Tradycja dywanów kwiatowych jest też bogato rozwinięta wśród mieszkańców woj. opolskiego i obejmuje 4 wsie: Klucz, Olszowa, Zimna Wódka oraz Zalesie Śląskie, powiat Strzelce Opolskie.

K.P.

+++++VARIA+++++

Poligon konserwatorski w Srebrnej Górze.

W górskiej Twierdzy Srebrna Góra - pomniku historii o powierzchni 113 ha, zarządzanym przez utworzoną w tym celu w 2003 roku spółkę z o.o., rozpoczął się kolejny etap prac konserwatorsko-adaptacyjnych o łącznej wartości ponad 44 mln złotych, pozyskanych z funduszy EOG (tzw. fundusze norweskie), regionalnego programu operacyjnego woj. dolnośląskiego i wkładów własnych. Zakres robót obejmuje konserwację i restaurację oraz adaptację do funkcji dydaktyczno-turystycznych murowych kubatur Donjonu, Kawaliera i Bastionu Górnego oraz odtworzenie mostów umożliwiających w przyszłości prace konserwatorskie niedostępnych dotychczas części twierdzy. Zakres prac realizowanych w poprzednich latach i obecnie sprawia, że srebrnogórska twierdza należy do największych "poligonów konserwatorskich" w Polsce.

G.B.

++++++**VARIA**++++++

Główna Komisja Konserwatorska na kadencję 2021-2026 została powołana przez Panią prof. Magdalenę Gawin w dniu 27 października 2021. W piętnastoosobowym składzie GKK członkami PKN ICOMOS są:

1. Prof. Jerzy Jasieńko – Przewodniczący
2. Prof. Jadwiga W. Łukaszewicz – Zastępca Przewodniczącego
3. Dr Waldemar Affelt – Zastępca Przewodniczącego
4. Dr Aleksander Broda
5. Dr Maria Dankowska
6. Prof. Marzanna Jagiełło
7. Prof. Ewa Łużyńska
8. Prof. Z. Myczkowski
9. Prof. Bogumiła Rouba

JW.L.

++++++**VARIA**++++++

PARKI, OGRODY, PAŁACE, MUZEA w Rzymie, których lista jest imponująca ujawniają nam bez końca znaczący dorobek WIECZNEGO MIASTA. Niewątpliwie dużym wydarzeniem ostatnich miesięcy minionego **2021 roku** było **otwarcie 6 listopada** ekspozycji starożytnych ogrodów **HORTI LAMIANI** w nowym **MUSEO NINFEO przy Placu Vittorio Emanuele**. Twórcą pierwszych ogrodów był Lucius Aelius Lamia, senator rzymski, a jego ogrody stały się jednym z fascynujących rozdziałów w historii sztuki ogrodowej starożytnego Rzymu, przypadającym na czasy pomiędzy I wiekiem p.n.e. a IV wiekiem n.e. Założone na malowniczym wzgórzu Esquiline, przekazane przez Lamię cesarzowi Tyberiuszowi, były jednym z najbardziej

ulubionych miejsc kolejnego cesarza. Kaligula - Gaius Julius Caesar Germanicus, bo o nim mowa - upodobał sobie ogrody w szczególny sposób. Wybudował na ich terenie świątynie, pałace dla spotkań i bankietów, które w otoczeniu drzew i krzewów z umieszczonymi pośród nich rzeźbami, fontannami, tarasami widokowymi, łaźniami były swojego rodzaju Nynfeum, razem ze zwierzęciami pełnymi dzikich i egzotycznych zwierząt. Wiadomo, że po śmierci Kaliguli w 41 roku (jego doczesne szczątki spalono na terenie ulubionych ogrodów), pałac i ogrody przetrwały do czasów panowania dynastii Sewerów (235 rok n.e.), niestety od IV wieku nieużytkowane popadły w zaniechanie i zapomnienie.

W czasach nowożytnych zainteresowanie ogrodami Lamiani datuje się na XVI w. Zaowocowało to odkryciem szeregu starożytnych rzeźb ogrodowych. Pod koniec XIX wieku podczas budowy nowej dzielnicy mieszkalnej „Esquiline” zanotowano i zadokumentowano szereg kolejnych znalezisk dotyczących także ogrodów Lamii i Kaliguli.

Kontynuowane w XX w. inwestycje przywróciły ważny status zapomnianej tematyce ogrodowej, kiedy ustalono, że na poziomie piwnic budynku ENPAM (Narodowy Fundusz Ubezpieczeń i Pomocy dla Lekarzy i Dentystów) przy Piazza Vittorio Emanuele II, 78 znajdują się bardzo ciekawe przekazy archeologiczne dotyczące ogrodów.

Wyniki prac z lat 2006-2015 stały się nie tylko rewelacją ale także przyczynkiem do powstania nowego Muzeum w Rzymie - MUSEO NINFEO. Prace archeologiczne i paleobotaniczne pokazały i zadokumentowały odnalezione fragmenty fresków i posadzki z pałacu Kaliguli, a także różnego rodzaju naczynia, elementy ceramiki, monety, klejnoty, biżuterię, maski teatralne itp. Badania unaocznili również obecność nasion roślin ze starożytnego ogrodu m.in. cytryn, moreli, akacji, oraz pozostałości kości hodowanych wówczas zwierząt: paw, jeleni, lwów, niedźwiedzi i strusi. W oparciu o wyniki badań zaczęła powstawać wizja starożytnego ogrodu i możliwości prezentacji dorobku wiedzy na ten temat. Projekt nowego muzeum został przyjęty.

Obecna ekspozycja muzealna (1000 m²) w MUSEO NINFEO, dzięki nowym formom współczesnej aranżacji wewnątrz pokazuje starożytny ogród z 3.000 różnych, zgromadzonych we fragmentach i w całości obiektów z ogrodu Lamii i Kaliguli. Jest to niewątpliwie bardzo interesująca i zaskakująca **wizja OGRODU STAROŻYTNEGO RZYMU p.n. HORTI LAMIANI**, oraz przyczynek do kolejnych badań nad sztuką ogrodową.

B.W.

++++++**VARIA**++++++

To-nie-my?

Wyobraźmy sobie wielkie trzęsawisko na którym ktoś z sobie wiadomych przyczyn, postanawia zbudować dom. Zamawia więc projekt u architekta, który ambitnie podchodzi do zadania rozwiązując problem nadmiaru wody. Będzie zatem ścianka szczelna, będą pompy, drenaże i wszystko, co trzeba. Inwestycja okazuje się sukcesem, pojawiają się kolejni chętni. Tymczasem poziom wody w jednych miejscach podnosi się, w innych zaś obniża. A teraz wyobraźmy sobie, że to „trzęsawisko” znajduje się na terenie, który ludzie zasiedlali od kilkuset lat, budując domy i kościoły,

wytyczając bite trakty, regulując przepływ młynówek, prowadząc rury drenarskie, wybierając ziemię na fosy, w późniejszych okresach zasypywane, kopiąc studnie i pogłębiając piwnice. Obok miasta rozrastającego się na ziemi, także pod jej powierzchnią powstawało drugie, podziemne miasto z plątaniną starych murów, najróżniejszych instalacji i kanałów. Wszystkie te procesy zachodziły jednak stopniowo i rozciągnięte były na dziesiątki, a nawet setki lat. Tymczasem, w ostatnich czasach, wszystko zaczęło się zmieniać. Dawne, drewniane stropy zaczęto masowo wymieniać na żelbetowe, podobnie jak inne elementy domów: klatki schodowe, czy ganki. Fundamenty, które nagle okazały się za słabe, wzmacniano palowaniem, przy okazji przegłębiając piwnice, które z zaplecza gospodarczego dla mieszkańców kamienicy stały się pożądaną przestrzenią użytkową. W żywiołowo adaptowanych przestrzeniach powstawały puby, restauracje, pomieszczenia służące rekreacji, a nawet baseny. Izolowane glinianym klepiskiem, czy wysypane piaskiem podłoże dawnych piwnic zostało zastąpione wylewką betonową, tworząc wraz ze ścianami pokrytymi izolacją szczelną wannę. Wannę, w której wnętrzu następuje kumulacja wilgoci niszczącej wątki murów, a migrująca niegdyś z zewnątrz woda zostaje zatrzymana na ścianach i przekierowana... ale dokąd? Tego nie wiemy.

Miasta historyczne ciągle podlegają intensywnym przekształceniom. Celem prowadzonych na ich obszarach prac jest poprawa standardu życia, podnoszenie walorów użytkowych, szeroko rozumiana modernizacja infrastruktury oraz roboty remontowo-budowlane. Przy tym wszystkim nie wolno zapomnieć o obowiązku ochrony zabytków i nawarstwień historycznych. Prowadzenie większości inwestycji wiąże się z naruszeniem gruntu. Trzeba jednak zwrócić uwagę na fakt, że rejestrowanie tych interwencji zachodzi tylko w przypadku inwestycji liniowych, w pozostałych przypadkach ogranicza się do obszaru nieruchomości na której prowadzone są prace, w pewnym stopniu do nieruchomości sąsiednich, ale nie uwzględnia szerszej skali oddziaływania. Tymczasem, jak pokazuje doświadczenie, niektóre prace wpływają na zmiany stosunków wodnych na obszarze większym niż teren samej inwestycji, a często ujawnić się może w odległych od niej miejscach. Głębokie – i coraz głębsze wykopy – związane z budową nowych obiektów wynikają często z potrzeby zapewnienia miejsc parkingowych. Jednak budowa garaży podziemnych jest bez wątpienia, obok budowy tuneli, jedną z najbardziej poważnych ingerencji w warstwy gruntu oraz w istniejące warunki wodne. Bogate i zróżnicowane nawarstwienia antropogeniczne na terenach miast historycznych wpływają na niejednorodność posadowienia, zaś zastosowanie wysoko inwazyjnych rozwiązań technicznych może stanowić zagrożenie dla zieleni i obiektów znajdujących się nie tylko w bezpośrednim sąsiedztwie inwestycji, ale położonych w znacznej odległości.

Problem zachwiania statyki struktur budowlanych na terenie Starego Miasta w Krakowie sygnalizowano już w latach 1950-tych. Było to związane z osiadaniem gruntu w przebiegu dawnych fos oraz kanałów blokowych. Od tego czasu na tym obszarze przeprowadzono tysiące najróżniejszych inwestycji, nie monitorując jednak ich wpływu na całą „trzęsawiskową” strukturę miasta. Konsekwencje zaczynają do nas docierać dopiero teraz. Służby konserwatorskie regularnie otrzymują wnioski o pozwolenie na prowadzenie prac naprawczych związanych z zapadaniem się posadzek dziedzińców, pękaniem ścian budynków, utratą stabilności murów granicznych, czy nawet wypłukaniem fundamentów. Dotychczas roboty te miały

charakter doraźny: pustki zalewano betonem, wzmacniano posadowienie, pojawiającą się w piwnicach wodę odpompowywano lub zasypywano podłoże piaskiem. Zjawiska i działania tego typu nie są zbiorczo rejestrowane, czy monitorowane. Obserwujemy istotny wzrost liczby takich przypadków przy równoczesnej ogromnej presji na kolejne inwestycje naruszające podłoże gruntowe.

Podobne zjawiska sygnalizują konserwatorzy z innych miast. Spękanie sklepień w gotyckim kościele św. Mikołaja w Gdańsku, które de facto zagroziło stojącemu od kilkuset lat zabytkowi, jest przykładem bardzo spektakularnym: nagłość i nieuchronność zjawiska zaskoczyła wszystkich. Diagnoza wspomina o „utracie stabilności gruntu”, a jej przyczyną było zapewne obniżenie poziomu wód związane z budową w nieodległym miejscu podziemnych garaży, co wiązało się odpompowywaniem wody. Podobne sygnały płyną z Poznania oraz z Wrocławia – z miast lokowanych w dolinach i rozlewiskach dużych rzek. W Krakowie najbardziej znane są przypadki pękania murów dawnego więzienia św. Michała (dziś siedziby Muzeum Archeologicznego), czy zabudowań w kompleksie sióstr bernardynek przy ulicy Poselskiej oraz nagłego zawilgocenia dotychczas suchych krypt w kościele ojców reformatów przy ulicy Reformackiej.

Niekontrolowane stosowanie odwodnień budowlanych i przesłon hydroizolacyjnych prowadzi często trudnych do interpretacji zmian zwierciadła wód podziemnych, związanych zarówno z obniżaniem się jego poziomu, jak również z podnoszeniem się (spiętrzaniem) wód. Niesie to kolejne dramatyczne skutki nie tylko dla zabytków, ale również wszelkich budynków mieszkalnych w centrum Krakowa – obserwujemy podtapianie piwnic, zawilgocenie i niszczenie fundamentów i ścian, co z kolei stwarza doskonałe warunki dla rozwoju szkodliwych pleśni i zagrzybień. Odnotowujemy również przypadki okresowego istotnego obniżenia zwierciadła wód w stawach i zbiornikach wodnych oraz zamierania drzew, w tym szczególnie cennych, starych okazów. Procesy te w dalszej konsekwencji prowadzą do pogłębiania niekorzystnych efektów zmian klimatycznych i deficytu wody, przy czym są szczególnie dotkliwe w centrum Krakowa, gdzie poza Plantami dominuje szczelna zabudowa powierzchni terenu.

Mając na uwadze wszystkie przedstawione fakty, niezbędne jest podjęcie pilnych działań, których celem jest w pierwszej kolejności diagnoza stanu, określenie zagrożeń oraz przygotowanie planu przeciwdziałania, a jeśli to możliwe, także odwracania niekorzystnych trendów. Pierwszym krokiem była zorganizowana przez Narodowy Instytut Dziedzictwa oraz Katedrę Historii Architektury i Konserwacji Zabytków na Wydziale Architektury Politechniki Krakowskiej konferencja pt.: „Podziemny Kraków. Hydrologia na obszarze historycznego miasta”, która odbyła się w dniach 18 -19 listopada 2021 roku w gościnnych wnętrzach Muzeum Krakowa. Patronatu udzielili: Generalny Konserwator Zabytków, Społeczny Komitet Odnowy Zabytków Krakowa, Polski Komitet Narodowy ICOMOS, Małopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków oraz Stowarzyszenie Konserwatorów Zabytków.

Konferencja miała charakter interdyscyplinarny. W czterech zaplanowanych panelach poszczególne zagadnienia przedstawili badacze zajmujący się zagadnieniami geologiczno-inżynierskimi i hydrogeologicznymi, a także archeolodzy, architekci oraz

konserwatorzy. W wydarzeniu wzięli również udział przedstawiciele jednostek gminnych, mierzący się na co dzień z problematyką negatywnych efektów zjawisk hydrologicznych. Na zakończenie, specjaliści w dziedzinie IT przedstawili aktualne możliwości gromadzenia i modelowania danych – narzędzia takie posłużyć mogą do stworzenia systemu pozwalającego na zabranie posiadanej wiedzy oraz bieżące monitorowanie obszaru.

Strona | 13

Organizatorzy – oraz uczestnicy, jak również dyskutanci jednomyślnie wyrazili nadzieję, że konferencja tegoroczna będzie pierwszą z cyklu poświęconego zagadnieniom hydrologii miast zabytkowych, jak również, że pracownicy naukowci krakowskich uczelni, wspierani przez służby konserwatorskie podejmą temat poszukiwania rozwiązań, które ochronią nasze miasta przed niekorzystnymi zjawiskami.

Czas pandemii ma wiele uciążliwości. Bardzo brakuje nam bezpośrednich kontaktów, jednak trzeba też dostrzec zaskakujące pozytywne strony zjawiska: dziś większość konferencji odbywa się w trybie hybrydowym, dzięki czemu, każdy może wziąć udział w wydarzeniu, które jest także nagrywane i dostępne w sieci. Tak było i tym razem! Wszystkie wystąpienia i dyskusje są dostępne on-line. Link do zapisu Konferencji: https://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Aktualnosci/news.php?ID=4639

Fot. 1. We współczesnych miastach liczy się każdy skrawek terenu biologicznie czynnego. Kraków, ul. Krowoderska – ogrodnicza dywersja. M. Bogdanowska 2021

Monika Bogdanowska, Wydział Architektury, Politechnika Krakowska

+++++